

Le kdor se je sam kdaj trudil s podobnim delom, išoč v mrtvi snovi prešinjajočih jo pravil, ta zna presoditi, koliko duševnega kapitala je treba položiti na žrtvenik stvarne navdušenosti, preden se — često namah — zasveti spoznanje v obliki kakega navidezno sila enostavnega „pravila“; ta pa tudi ve, kako nepopisno zadovoljstvo navdaja raziskovalca, kadarkoli se mu odpre kako odkritje. Tudi v takih „suhih“ rezultatih se pretaka za avtorja gorka kri!

Raziskovalcu pa preti izkušnja: zaljubljen postane v svoje rezultate; ti postanejo zanj ne le indiferentna lastnost raziskovanega objekta, ampak živi faktorji, ki jim prisojajo životvorno moč tudi iz v un njihovega kroga, na predmetih, ki so morda nek daj res stali pod vplivom onih rezultatov-zakonov, ki so pa pozneje bili podvrženi drugačnim zakonom. Raziskovalec, ki ga njegova tvorna moč navdaja s samozavestjo avtokratstva, bi rad nanovo podjarmil tudi bivše podložnike, dasi se ti čutijo že udomačene pod novim in vsled trajnosti že potrjenim gospostvom...

Tudi dr. Breznika zapeljuje ta izkušnja. Ker je odkril za slovanske glagole enostavno pravilo, bi rad, da bi se tem pravilom uklanjali kar vsi glagoli, tudi tisti, ki imajo že davno utrjen hrbet in se ne dajo več upogniti, ne da bi jim kosti preneprijetno in za uho neposlušljivo zaškrtale. — To bi ne smelo biti! Znanstvenik motrilec ne sme in ne more biti poveljnik četam, stoječim onstran njegovih mej. Če dr. Breznik n. pr. najde, recimo v Podmelcu, pri kopici glagolov uveljavljen zakon, ki mu je on našel temelj v vseh ali vsaj v nekaterih slovanskih jezikih, potem ima pravico in dolžnost reči: v Podmelcu je še o h r a n j e n o prvotno pravo pravilo; nima pa pravice zahtevati, da se naj odslej čez noč ali čez leto dni uvede isto pravilo kar splošno v slovenščini; češ, vse, kar se ne zloga z onim pravilom, je „napačno“! — Ne! Ta pojem „napačnosti“ je — napačen! In dr. Breznik prevečkrat označuje jezikovna dejstva, razvija se v narodu, kot „napačna“ (falsch), dasi so prav tako upravičena in zato opravičena, kakor ona, v katerih vidi potrjeno svoje in staro pravilo. — Treba se je učiti od rajnkega dr. Oblaka, ki je absolutno ločil eksaktnega raziskovalca in (kako bi že rekel?) pravopisnega ter — pravonaglasnega reformatorja; prvi je in mora biti teoretik ter praktik teoretike, drugi je in mora biti praktik ter teoretik praktike. —

S tem sem poizkusil nekoliko označiti pomen te važne razprave in ji določiti mesto v zgodovini duševnega napredka naših rojakov.

V podrobno presojo spisa se na tem mestu ne bomo spuščali. Pripomnim le, da je razprava pisana (za strokovnjaka) jako nazorno, skoraj lapidarno. Načrt ji je od početka dan po treh skupinah, ki v nje razvršča dr. Breznik slovanske glagole glede naglasa. Te skupine si bo odslej treba zapomniti, ker so ogrodje, ki drži labirint slovanskih glagolov v organskem stiku; skupine so: 1. glagoli s prvotnim naglasom na debelskem zlogu; 2. glagoli s prvotnim naglasom na pritiklini ter a) s kratčino v deblu, b) z dolžino v deblu. — Na podlagi teh skupin raziskuje avtor vse glagolske vrste in razrede v vseh slovanskih jezikih. Neprecenljive vrednosti je bogata zbirka zgledov; dialektologi se bodo zatekali k njej in našali to, kar je tu že namignjeno, a še ne izvedeno.

Dr. Jos. Tominšek.

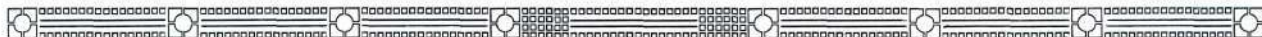
Prof. Alfonz Vales: **Kemični poizkusi s preprostimi sredstvi.** Založila „Slovenska šolska Matica“, 1910. Str. 96. Mnenje, da je kemija jako dolgočasen predmet, je deloma upravičeno. Kdor se uči kemije le iz knjige, se gotovo kmalu naveliča enoličnih formul. Tudi učitelj fizike obdela večkrat kemijo kar mimogrede ter izkuša, prejkomogoče iznebiti se nadležnega, toda predpisanega poglavja. Drugače se seveda uči in poučuje kemija s pomočjo eksperimenta. Torej eksperimentirajmo! Toda to ni tako lahko. Kdor ni videl eksperimentirati strokovnjaka, kdor ni pod vodstvom sam delj časa delal v kakem kemičnem laboratoriju, se bo večkrat čudil, zakaj da se mu eksperiment neče posrečiti. Šolska knjiga pač diktira poizkus, ne more se pa spuščati v najmanjše podrobnosti, od katerih je odvisen večkrat uspeh. Takim učiteljem je zgoraj omenjena knjiga v prvi vrsti namenjena. Pisatelj razlaga na jako lahko umljiv način 140 eksperimentov iz anorganične in 90 poizkusov iz organične kemije, ki so vsi jako srečno izbrani in ne zadostujejo samo ljudski in meščanski šoli, ampak tudi gimnaziji. — Knjiga je razdeljena na dva dela, na občni in posebni del. Prvi del, ki bi bil lahko nekoliko obširnejši, navaja najpotrebnejše kemikalije, različne posode in druge potrebščine. Pohvalno je omeniti razna navodila o uporabi raznih predmetov, o malih popravilih itd. Pogrešam pa v občnem delu natančnejših podatkov o varjenju (Löten). Poizkus št. 131 na str. 66 govori sicer o tem, toda prepovršno. Varjenje je za kemika in fizika važno. Kdor zna to malenkost, izvrši lahko sam marsikako popravilo. — Posebni del se peča s poizkusi. Poizkusi so dobro razloženi in se, na popisan način izvršeni, skoro vsi gotovo posrečijo. Knjiga je opremljena z 39 slikami, ki so sicer preprosto, a lično in jasno izdelane. (Le slika št. 21 ni jasna, slika št. 22 pa je preobrnjena.) — Ako dodam še nekaj pripomb, ne nameravam knjige popravljati, ampak jo le nekoliko izpopolniti. Gorilnik, omenjen na str. 9, sicer izborna deluje, toda iste učinke dosežemo tudi z gorilnikom sistem „Barthel“, ki je prvič cenejši (stane okoli 12 K) in tudi priročnejši. Glede zamaškov (str. 14) omenim, da za shranjevanje osnov (n. pr. za raztopine KOH, NaOH) nikakor niso najprikladnejši stekleni zamaški, ki se jako radi prilepijo h grlu steklenice in jih potem zelo težko ločimo. Najboljši so za osnove pač navadni plutasti zamaški. Na str. 66 se priporoča, proizvajati kisik iz samega kalijevega klorata. Tega nikakor ni priporočati, ker se dobi na ta način premalo kisika. Kemični proces se namreč vrši po formuli: $2KClO_3 = 2KClO_4 + 2KCl + 2O_2$; $KClO_4$ se sicer res razkroji v KCl in $4O_2$, toda šele pri precej visoki temperaturi, pri kateri se pa začno topiti tudi steklene epruvete in retorte. Če pa primešamo kalijevega kloratu rjavega manganovca, ki mora biti prost vsake organične snovi, se začne razvijati kisik že približno pri $200^{\circ}C$ po formuli: $2KClO_3 = 2KCl + 6O_2$. Ker se pa rjavi manganovec jako lahko zamenja z ogljem, ki bi povzročilo nevarno eksplozijo (smodnik), je bolje, če primešamo kalijevega kloratu železni ali bakreni oksid, ker je učinek isti. Važnost polagam tudi na proizvajanje vodika iz cinka in žveplene kisline. Paziti je treba posebno na cink, ker ta kovina je večkrat pomešana z arzenom; tedaj nastane poleg vodika tudi arzenov vodik, t. j. plin, ki spada med najhujše strupe (od zastrupljenih umrje 45%).

Tej nevarnosti se izognemo, če rabimo cinkovo pločevino, katero tudi pisatelj priporoča. Tak cink je gotovo brez arzena, ker cink, pomešan z arzenom, se v pločevino sploh ne da valjati. Na str. 29 (poizkus 16) se govori o „praskavcu“. Tako bi se menda imenovala stvar, ki praska. Pisatelj je menda mislil tu na glagol „prasketati“. Ker pa pravilno narejeni „praskavec“ (zmes iz 2 delov vodika in 1 dela kisika) ne samo prasketata, ampak tudi zelo močno poka, menim, da je bolje, če ostanemo pri starem terminu — pokalni plin. Na isti strani omenjeni poizkus št. 17 se najbrže ne bo posrečil, če rabimo epruvete in steklenice. Za ta poizkus, ki sploh jako rad nagaja, se uporabljajo 3—4 cm široke in 30—70 cm dolge, na obeh koncih odprte cevi. Na str. 34 (vrsta 12) je najbrže tiskovna pomota (električna ločnica — obločnica). Dvomim, da se posreči komu poizkus št. 46 na str. 41. Gotovo se pa posreči, če rabimo navadno stekleno brizgalko, kot jih rabijo v zdravilstvu. S to izsesamo pline iz temnega dela plamena in jih potisnemo v plamen goreče sveče. Poizkus na str. 44, št. 52, z antimonovim prahom se le posreči, če rabimo sveže zdrobljen antimon. Tudi pivnik, namočen v terpentinovno olje, se v kloru sam od sebe vžge. Reakcija za različne kovine s pomočjo žveplena vodika (str. 51, št. 71 c) se lepše posreči, če prilijemo dotičnim solnim raztopinam pred poizkusom par kapljic solne kisline. Kdor proizvaja acetilen (str. 69), temu priporočam, da vlije na karbid najprej nekaj navadnega špirta in nato šele vodo. Na ta način je razvoj mnogo mirnejši in se ga lahko tudi regulira. Na str. 76 se bavi pisatelj obširneje z reakcijo za grozdni sladkor. Umestno se mi zdi, ob tej priliki omeniti praktično uporabo v zdravilstvu (diabetes). Pisatelj pogosto omenja reakcijo z lakmusovim papirjem. Večkrat je pri-

kladnejša reakcija z lakmusovo tinkturo (posebno za večji avditorij). — Morda bi se dal navesti še marsikak interesanten poizkus, ki se tudi da izvesti s preprostimi sredstvi. Omenim le fosforov vodik, ki se na zraku sam od sebe vžge. Poizkus je pri mali previdnosti brez vsake nevarnosti, posebno če uporabljamo fosforov kalcij, zato pa veleinteresanten. — Pisatelj navaja tudi nekaj naslovov tvrdk za kemične priprave. Naj omenim še jaz eno, ki jo poznam kot jako solidno: Fr. Stef-litschek & Sohn, Dunaj VI, Millergasse 8. S.

Krivoprisežnik. Narodna igra s petjem v treh dejanjih (17 slikah). — Za slov. ljudske odre priredil Homunkulus. — Ljubljana, 1911. Založil „Ljudski oder“. Cena 80 vin. — G. A. Robida, ki je privzel zgornji psevdonim, je imel praktičen namen pred seboj, ko je priredil „Krivoprisežnika“. Dati je hotel našim majhnim odrom igro, ki bi bila prikladna njih razmeram in bi se vendar ne odrekla vsem umetnostnim pretencijam. Bil je pa tudi skrajni čas, da se v tem oziru kaj stori, kajti stvari, ki so se ig ale in se še igrajo po naši deželi, so v umetniškem oziru tako ničvredne, da morejo okus le skvariti, nikar ga vzgajiti. — G. Robida je svoj namen dosegel. „Krivoprisežnik“ ni sicer delo prve vrste, a je vendar igra, ki se dviga nad povprečnost: značaji ostri, dejanje krepko zavozelano in dobro razpleteno ter efektivno. Slovenska prireditelj je s svojim književnim jezikom izgubila nekaj narodne pristnosti in svežosti originala: toda drugače ni bilo skoro mogoče. S tem pa, da je prireditelj original krepko črtal, nekatere zastarele scenične efekte moderniziral in pridejal izborna navodila za režiserja, je „Krivoprisežnik“ gotovo pridobil. Čudno je le, da ni prireditelj nikjer omenil Anzengruberjevega imena; saj je delo kljub predelavi in krajsanju vendar njegovo!

Izidor Cankar.

Glasba.

Novi akordi. L. X., št. 2. — Ta številka prinaša šest skladb: eno za klavir, pet za petje.

V klavirski skladbi, naslovljeni „Po ljubih potih“, je posegel dr. Gojmir Krek v zaklad narodnih pesmi in porabil kot glavni temi redko slišano štajersko „Sem trudna, zaspana“ in nekoliko bolj znano „Se davno mrači“, oziroma iz te pesmi motiv „Če ga pa drev' ne bo“. Posebno zadnje imenovani motiv je g. skladatelj v srednjem delu skladbe na str. 14 od 5. takta dalje prav bogato in spretno izrabil. Prve tri kratke plava ta motiv na površju, malo pred koncem se oglasi še v sredi, obdan na eni strani od živahnega, z mirno in nežno temo ritmično prav dobro kontrastujočega in dosledno uporabljenega kontrapunkta, medtem ko ga na drugi strani dobro nosi sedem taktov trajajoči pedalni ton na toniki in dominantni. Živahni, v šestnajstinkah in osminkah skakljajoči kontrapunkt v srednjem delu skladbe tvori obenem prehod iz prvega v srednji del in se pokaže deloma tudi še v zadnjem delu v varianti prvotnega spremljevanja glavne teme. Ta Krekova skladba je v resnici lepo in okusno zložena in se bo navzlic nekaterim — a le navideznim — težkočam (pasaže koncem prvega in zadnjega dela) našim pianistom in pianistinjam gotovo zelo priljubila.

— Pavčičeva „Pesem“, samospjev za en (visoki) glas in klavir, je sicer erotična, a še dosti dostojna. Izredno nežna v izrazu, jasna v melodiji in lahko umljiva v harmonijah; prvi del se giblje v G-duru, drugi v G-molu. Posebno dobro in točno je označeno ptičkovo žgolenje, in moram reči, da prispeva ritem, ki se ga skladatelj od 12. takta dalje poslužuje v spremljevanju, prav bistveno k večji vrednosti in originalnosti te skladbe. Dr. Schwabov mešani zbor „Dekletce, podaj mi roko“ je izboren. Po svoji čvrsti, sveži in neprisiljeni melodiji ter po svoji zanimivi, semtertja dokaj originalni harmonski upravi se bo gotovo vsakemu namah prikupil. Zbor je pisan pevskim glasovom jako primerno in je tudi v tem oziru hvalevreden. Edino mesto, ki bo za prve tenoriste brezdvomno nekoliko nizko, je pričetek pri unisono-pevanju v drugi polovici zbora. Tu se mi zdi za tenore prikladnejša sledeča varianta:

